

УДК 316.4.066

В.О. ЧИГРИН, В.В. ГУБЕНКО

ПОНЯТТЯ КОРДОНІВ В ЕЛЕКТОРАЛЬНОМУ ВИМІРІ

У статті розглянуто комплекс проблем, пов'язаних з територіальним позначенням електоральних полів і кордонів, а саме з визначенням і групуванням параметрів регіональних електоральних полів загального електорального простору України та їхніх кордонів.

Ключові слова: *кордон, електоральний простір, електоральне поле.*

Вибори вже давно визнані наукою обов'язковим атрибутом демократії, фактором стабілізації відносин у суспільстві, дієвим інструментом зондажу реального стану громадської думки щодо реалій та перспектив політичної влади.

Однак електоральна практика суспільства, що стало на шлях трансформації, через свою суперечливість і непередбачуваність вимагає від соціологів, політологів, психологів відповідей на ряд питань.

Однією з невирішених проблем в Україні є наявність територіально позначених електоральних полів і кордонів на її території. Уже вибори 1998 р. показали наявність у країні регіонально позначеного “червоного поясу”, який відіграв свою роль не тільки на парламентському рівні, а й на президентських виборах 1999 р. Проте з виборів 2002 р. переважно ідеологічні електоральні поля та їх кордони почали поступово набувати інших рис, а електоральні практики стали збагачуватися новими мотиваціями.

Термін “поле політики” був запропонований П. Бурдьє й залишається в центрі уваги ще з пострадянського простору. Серед сучасних науковців дедалі частіше постають питання, що ж є головним, а що – другорядним у новій конфігурації цього терміна? Як трактувати поняття кордонів в електоральному вимірі? Серед дослідників немає одностайності у відповідях на ці питання.

Ряд учених (О. Балакірєва, І. Бекешкіна, С. Білоусов, О. Вишняк, Є. Головаха, Е. Гугнін, А. Єрмолаєв, А. Золотарьов, О. Петров, В. Полторака, В. Чигрин, Н. Чурилов та ін.) констатував наявність відмінних ознак серед електоральних полів із цілком сформованими кордонами. Однак спільної позиції в характеристиці ієрархії складових цих полів вироблено не було, що й зумовило актуальність цієї статті.

Метою статті є визначення й групування параметрів регіональних електоральних полів загального електорального простору України та їх меж.

Формуючи розуміння проблеми кордонів електоральних полів, необхідно враховувати регіональну різномірність України за рядом ознак, які істотно поділяють її населення за панівними ідеологемами, що сприяють формуванню електоральних преференцій і електоральної поведінки в цілому.

Ознаками регіональної неоднорідності України є:

- природничо-кліматичні й сировинні ресурси;
- співвідношення частки промислового та сільськогосподарського виробництва;
- рівень соціально-економічного розвитку;
- кількість, щільність, демографічність та соціально-професійний склад населення;
- розподіл населення за типами населених пунктів;
- характер і рівень зайнятості населення;
- етнічний склад населення;
- наявність і рівень дієвості політичних партій та рухів, профспілкових об'єднань, релігійних об'єднань різних конфесій;
- політичні орієнтації й рівень соціально-політичної активності різних груп населення тощо.

Визначені відмінності можна згрупувати за спільними ознаками. Перш за все, це ознаки природного характеру, які “поділять” регіони України на промислові й сільськогосподарські, трудонадлишкові та трудонедостатні, багаті природними ресурсами й такі, що вже сьогодні відчувають їх нестачу.

Ситуація зі зняттям мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення, яку ми відстежували, готуючи матеріали до парламентських слухань, показує суттєві відмінності в підходах сільського населення різних регіонів до цієї непростой проблеми. А що говорити про ставлення до цієї проблеми в регіонах з переважно міським населенням?

На цьому прикладі ми бачимо, що регіональні відмінності природного характеру об'єктивно породжують системні відмінності в оцінках тих чи інших процесів, які вже сьогодні формують кордони електоральних полів регіонів.

До другої групи регіональних відмінностей належать соціально-економічні ознаки, які також впливають на зміст, характер і темпи перебігу ідентифікаційних процесів у суспільстві.

Це стосується, насамперед, поділу України на “регіони-донори” і “регіони-споживачі”. Уже сьогодні соціологи фіксують факти появи в соціальному середовищі провінції думок про регіональну винятковість, про те, що цей фактор не враховується центром і не є об'єктом поваги в інших регіонах. Отже, цей об'єктивно сформований регіональний сепаратизм не може не позначатися на електоральних процесах.

Таким чином, особливо актуальною стає проблема відносин регіонів і столиці, яка за певних умов може стати передвісником політичної кризи влади.

Іншою соціально-економічною проблемою, яка також впливає на характер і зміст електорального процесу, є певна незбалансованість промислового й сільськогосподарського секторів економіки. На перший погляд, нічого кримінального в цій ситуації немає та й бути не може, адже в усіх розвинених країнах світу промисловий сектор економіки ширший і потужніший від аграрного. Однак це кліше приховує від нас актуальну проблему, характерну для суспільства, що трансформується, – соціально-економічну нерівність міста та села.

Незбалансованість цін на промислово й сільськогосподарську продукцію, катастрофічний стан значної частини матеріально-технічної бази сільськогосподарського виробництва, повний розвал соціальної інфраструктури села – усе це не може не стимулювати процес депопуляції сучасного українського села, який фіксується вже понад десять років ученими-аграріями та соціологами.

У свою чергу, у промислово розвинутих регіонах, особливо в “монокультурних”, можна з великою часткою ймовірності прогнозувати специфічні особливості, що породжують певні регіональні форми протестності, наприклад:

- характерні саме для цього регіону екологічні наслідки будь-якого збою у виробництві (викиди, зсуви, повені, зараження ґрунту й води тощо);
- властиві саме цьому регіону соціально-економічні та політичні наслідки (сплески безробіття, прояви соціального протесту тощо);
- демографічні наслідки (тривалість життя або рівень професійних захворювань).

Слід також зазначити групу відмінностей, які мають історичний характер і спричиняють істотні відмінності менталітетів населення, що найбільш гостро виявляються під час електоральних кампаній.

Уже сьогодні нам доводиться стикатися з відмінностями менталітетів, що мають різні історичні корені. Голосування в 2004 і 2010 рр. підтвердило відмінності менталітетів жителів західних регіонів країни, порівняно пізно потрапивших під прес радянської системи (багато хто забуває, що радянізація Західної України практично проходила в останні роки життя й після смерті Сталіна); жителів сходу і південного сходу країни, які зазнали цього впливу з 1918 р. і значною мірою ідентифікують себе з росіянами та Росією; нарешті, менталітету кримських татар, котрі мають зовсім інший характер і орієнтації.

Так, А. Толпиго та М. Білецький ще до виборів 1998 р. говорили про регіонально орієнтований характер голосування. Вони пропонували таку типологію орієнтацій населення України, засновану на особливостях менталітету (див. табл.) [2, с. 88].

Таблиця

Основні характеристики двох типів орієнтацій населення України

Сфери	Типи орієнтації населення	
	“Український” (галицький)	“Радянський” (донецький)
Культурна	Спілкування українською мовою; орієнтації на українську культуру, заохочення націоналізму	Спілкування переважно російською мовою при теоретичній рівноправності мов; різка антипатія до націоналізму
Зовнішньої політики	Орієнтація на Захід і НАТО, недовіра до Росії	Орієнтація на дружбу з Росією, недовіра до НАТО
Партійна	Орієнтація на партії націонал-демократичного спрямування, неприйняття комуністів	Підвищені, хоча й не абсолютні симпатії до лівих
Економічна	Проринкова риторика, декларативна підтримка приватної власності	Недовіра до ринку, що склався в Україні; підтримка державної економіки

Отже, не можна не відзначити, що кризові явища та процеси регіонального плану не могли не виявитися в політиці, яка, як відомо, є “концентрованим виразом” усіх перелічених вище аспектів проблеми, підстобуючи й часом перебільшуючи регіональні відмінності, щоб потім використовувати їх при побудові регіонально орієнтованих електоральних технологій.

Не можна не відзначити ще одного чинника, який, на наш погляд, є суб’єктивним, проте, впливає на формування регіональних електоральних полів. Мова йде про регіональні еліти, яким вигідно через вибори “протягувати” своїх лобістів в органи місцевої, регіональної та центральної влади. Досить згадати приклади перемоги соціал-демократів на Буковині та “Громади” – у Дніпропетровській області тощо.

Сьогодні ні для кого не є таємницею боротьба регіональних еліт за владу в центрі. І, як показали результати останніх президентських виборів і події весни 2011 р., ця боротьба переросла з “підкилимної”, на рівні кабінетів чиновників і штаб-квартир партій, у боротьбу на вулицях і площах за регіональний політичний ринок, за електорат регіонів, який стає вотчиною окремих політичних партій і блоків тощо.

Таким чином, наведені аргументи свідчать про те, що, по-перше, сьогодні під впливом ряду об’єктивних і суб’єктивних факторів електоральний простір України розділився на два великих поля, які мають реальні кордони.

По-друге, ці кордони умовно можна позначити як кордони електоральних преференцій зовнішнього й внутрішнього плану, економічного, ідеологічного та мовно-культурного характеру.

По-третє, враховуючи неструктурованість електорального простору України в партійно-політичному сегменті (схожість програм, однорідність базових електоратів тощо), усередині цих регіональних полів немає чітких ідеологічних кордонів, які відійшли в минуле в кінці 1990-х – на початку 2000-х рр.

По-четверте, перехід від пропорційної системи виборів до змішаної може дещо зняти гостроту протистояння електорату територій унаслідок появи персоналій, партійна ідентичність яких не буде для електорату переважною.

Список використаної літератури

1. Бурдые П. Социология политики / П. Бурдые. – М. : Socio-Logos, 1993. – 336 с.
2. Белецкий М.И. Национально-культурные и идеологические ориентации населения Украины (по данным социологических опросов) / М.И. Белецкий, А.К. Толпыго // ПОЛИС. – 1998. – № 4. – С. 74–89.

Стаття надійшла до редакції 29.10.2012.

Чигрин В.А., Губенко В.В. Понятие границ в электоральном измерении

В статье рассматривается комплекс проблем, связанных с территориальным обозначением электоральных полей и границ, а именно с

определением и группировкой параметров региональных электоральных полей общего электорального пространства Украины и их границ.

Ключевые слова: граница, электоральное пространство, электоральное поле.

Chigrin V., Gubenko V. The concept of boundaries in the electoral dimension

The article considers the complex of problems associated with the territorial designation of electoral boundaries and fields, namely the definition and grouping parameters of the regional electoral fields of the total electoral space of Ukraine and their boundaries.

Key words: boundary, electoral space, electoral field.